

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	124
Land:	Marokko
Kilde:	Det svenske Regeringskansliet, Utrikesdepartementet
Titel:	Mänskliga rättigheter i Marocko 2010
Udgivet:	17. juli 2011
Optaget på baggrundsmaterialet:	30. august 2011

REGERINGSKANSLIET

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten kan inte ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna i landet. Information bör sökas också från andra källor.

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Marocko 2010

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Utvecklingen när det gäller respekten för de mänskliga rättigheterna i Marocko har varit positiv på flera områden, men även om många bedömare finner glaset vara halvfyllt snarare än halvtomt, finns det smolk i bägaren. Korruptionen är djupgående och den nyligen inrättade institutionen för att bekämpa korruption har ännu inte visat några konkreta resultat. Utvecklingen avseende pressfrihet är oroande, tidningsupplagor med icke önskvärt innehåll har dragits in och höga utdömda bötesbelopp för förtal, liksom annonsbojkotter har hotat regeringskritiska tidningars existens. Rapporter om tortyr av gripna terroristmisstänkta förekommer.

Marocko har anslutit sig till de flesta av FN:s centrala konventioner om mänskliga rättigheter. Landet samarbetar med FN:s specialrapportörer och genomgick FN:s periodiska översyn av de mänskliga rättigheterna (Universal Periodic Review, UPR) 2008, då 11 av 13 rekommendationer accepterades. Ett moratorium för avrättningar infördes 1995, men dödsstraff utdöms fortfarande. Inga fall av påtvingade försvinnanden har rapporterats. Rättsväsendet är enligt lag oberoende, men utsätts i realiteten för påtryckningar från politisk nivå och från starka intressegrupper. Strafffrihet är vanligt förekommande för högt uppsatta personer och företrädare för ordningsmakten. Yttrande- och åsiktsfriheten är stadfästa i lag, men begränsas vad gäller kungen, islam och det nationella territoriets okränkbarhet (med vilket främst avses Marockos överhöghet över Västsahara).

De senaste fria och rättvisa parlamentsvalen i Marocko ägde rum 2007 under översyn av nationella och internationella valövervakare. Valdeltagandet var dock lågt (37 procent). Inför lokalvalen 2009 infördes kvoterings för att säkra

kvinnors representation i beslutande församlingar, den uppgår nu till 12,4 procent. Valdeltagandet uppgick till 52 procent.

Det nationella utvecklingsinitiativet (INDH) som lanserades av kungen 2005 med sikte på att förbättra levnadsvillkoren uppges ha lett till minskad fattigdom i landet. Marocko klassas som nummer 114 av 169 länder på UNDP:s välfärdsindex, jämfört med plats 127 av 177 år 2007. Stora insatser återstår att göra, INDH har därför fått en förnyat femårsmandat. Arbetslösheten uppges uppgå till 10 procent, men är sannolikt högre. Arbetslösa akademiker är ett växande problem. Analfabetismen är fortfarande hög – kring 40 procent för personer över 10 år i hela landet, på landsbygden kring 55 procent – även om siffrorna innebär förbättringar, främst för yngre personer och kvinnor. Den offentliga sjukvården är bristfällig.

Lagstiftningen för att förbättra kvinnans ställning i samhället framhålls ofta som ett föredöme för regionen, men lagstiftningen tillämpas ännu inte fullt ut. Insatser görs bland annat genom utbildning av domstolspersonal. Barnens situation i Marocko präglas av att landet är fattigt, med bristande skolgång och barnarbete som en följd av detta. Homosexualitet är förbjuden i lag, men tolereras i praktiken.

Människorättsorganisationer kan fritt bedriva sitt arbete. Inom ramen för associationsavtalet med EU förs en regelbunden dialog om mänskliga rättigheter.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Marocko har anslutit sig till de flesta av FN:s centrala konventioner om mänskliga rättigheter. Sedan 1990 presenteras periodiska rapporter till de olika kommittéerna om hur konventionerna efterlevs. Marocko har anslutit sig till följande konventioner om mänskliga rättigheter:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), samt de fakultativa protokollen om enskild klagorätt och avskaffandet av dödsstraffet. Marocko beslutade 2005 att ratificera det första fakultativa protokollet om enskild klagorätt, men har ännu inte gjort det. Det andra fakultativa protokollet som syftar till att avskaffa dödsstraffet har inte undertecknats eller ratificerats. Marocko har rapporterat till den expertkommitté som övervakar genomförandet av konventionen fem gånger, den senaste gången 2004. En sjätte rapport skulle ha lämnats in 2008.

- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESR). Marocko har rapporterat tre gånger, senast 2004. En fjärde rapport skulle ha lämnats in 2009.
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (CERD). Marocko har erkänt enskild klagorätt enligt konventionens artikel 14. Marocko har rapporterat regelbundet, den senaste gången 2006. Nästa rapport ska lämnas in 2013.
- Konventionen om avskaffandet av diskriminering mot kvinnor, Convention on the Elimination of All forms of Discrimination Against Women (CEDAW). Marocko har gjort reservationer (deklarationer artikel 2, 15, reservationer artikel 9, 16, 29) med hänvisning till nationell lagstiftning som bland annat missgynnar kvinnor i fråga om arv. Marocko har inte anslutit sig till det fakultativa protokollet om enskild klagorätt. Marocko har lämnat fyra rapporter, de senaste 2006. Nästa ska lämnas 2014.
- Konventionen mot tortyr och annan grym behandling, Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT). Marocko har 2006 tagit tillbaka sitt förbehåll för artikel 20 och har erkänt enskild klagorätt enligt artikel 22. Marocko har rapporterat fyra gånger, senast 2009. Landet har inte undertecknat eller ratificerat det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr.
- Konventionen om barnets rättigheter, Convention on the Rights of the Child (CRC). Marocko har lyft en reservation för artikel 14 (religionsfrihet). Marocko har rapporterat två gånger, den senaste 2000. Kommande två rapporter skulle ha lämnats samtidigt 2009. Marocko har anslutit sig till de två fakultativa protokollen om barn i väpnade konflikter och handel med barn, barnprostitution och barnpornografi. Rapport om handel med barn har lämnats 2004. Den första rapporten om barn i väpnad konflikt inlämnades i februari 2010.
- Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Convention on the Rights of Persons with Disabilities, ratificerades i april 2009 och en första rapport ska lämnas 2011.
- Flyktingkonventionen, Convention Relating to the Status of Refugees, samt det tillhörande protokollet från 1967 (1956 respektive 1971).

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances, undertecknades 2007 men har ännu inte ratificerats. Romstadgan för internationella brottsdomstolen, har undertecknats 2000, men ännu inte ratificerats.

Marocko gick igenom rådets för mänskliga rättigheter universella granskning 2008, och accepterade 11 av 13 rekommendationer. De två som inte

accepterades var ratifikation av Romstadgan (inte aktuell inom nära framtid då det skulle kräva ändring av konstitutionen) och permanent inbjudan till FNs specialprocedurer som är under övervägande.

Marocko samarbetar med FN:s specialrapportörer och representanter. De senaste besöken har varit av arbetsgruppen för "Enforced or Involuntary Disappearances", som besökte landet i juni 2009.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Det finns inga uppgifter om av statsmakterna sanktionerade eller genomförda politiska mord, utomrättsliga avrättningar eller politiskt motiverade försvinnanden. De fall som ibland nämns avser nästan uteslutande händelser som inträffade under de repressiva "blyåren" fram till mitten av 1990-talet. Däremot finns alltså trovärdiga uppgifter om fysiska övergrepp och tortyr. Marockansk lag förbjuder tortyr och föreskriver straff på upp till livstids fängelse för statsanställda som gör sig skyldiga till detta. Obduktion är obligatorisk för varje dödsfall som skett i fängelse för att undanröja misstankar om tortyr. Marockanska myndigheter har dock under senare tid i större utsträckning än tidigare följt upp och utrett anklagelser om fysiska övergrepp och tortyr i enlighet med lagen om förbud mot tortyr.

Det finns uppgifter om att delar av ordningsmakten fortfarande använder sig av häkten från "blyåren" där fysiska övergrepp och tortyr uppges förekomma och där tidsgränser för anhållanden och information till de gripnas familjer inte respekteras. Uppgifterna gäller framför allt personer som misstänks för terroristbrott. Utbildningsinsatser görs på området för mänskliga rättigheter för att höja kunskapsnivån inom ordningsmakten.

Förhållandena i fängelserna är på många ställen svåra till följd av överbeläggning, otillräckliga anslag, omoderna byggnader och otillräckligt utbildade vaktare. Anslagen har dock ökat, investeringar har gjorts för att förbättra förhållandena och ett antal nya fängelser har byggts och fler ska byggas (totalt sex) för att ersätta de mest nedgångna. Tre av fängelserna med sämst förhållanden har hittills stängts och tre nya öppnats. Ansträngningar görs för att utbilda personalen, ge fångarna bättre mat och medicinsk vård, förbättra lokalerna, samt för att underlätta återanpassningen i samhället efter avtjänat straff.

Den marockanska staten förnekar att någon hålls fängslad enbart för sina politiska åsikter. Människorättsorganisationer hävdar motsatsen, men uppskattningarna av antalet samvetsfångar varierar. Den största gruppen är de

islamister (salafister) som gripits i enlighet med terroristlagen. Vidare omnämns saharier som fängslats för att ha propagerat för ett självständigt Västsahara.

4. Dödsstraff

Dödsstraff kan utdömas enligt såväl civil som militär lagstiftning. I krigstid är förräderi och spioneri i vid mening straffbelagt med döden. Det är främst tre kategorier gärningar i den civila lagstiftningen som kan ådra sig dödsstraffet: brott mot rikets säkerhet (inklusive attentat eller komplott mot kungafamiljen), överlagt mord eller dråp till följd av tortyr eller brutalt våld, samt mordbrand och omfattande sabotage. Dödsstraff kan endast dömas ut av appellationsdomstol, den näst högsta nivån, dit fall rörande grövre brott förs direkt, och endast för personer över 18 år.

Sedan 1984 har endast en avrättning efter dom av civil domstol utförts, nämligen 1993, då en poliskommissarie dömd för ett stort antal grova sexuella övergrepp avrättades. Ett moratorium för avrättningar infördes 1995 och har tillämpats sedan dess, men dödsstraff döms fortfarande ut.

Marocko avstod att rösta i omröstningen om resolutionen mot dödsstraff i FN:s generalförsamling hösten 2010.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Inga fall av påtvingade försvinnanden har rapporterats. Frihetsberövanden där personer hålls i förvar eller i fängelse utan domstolsbeslut, utan underrättelse till familj eller advokat och ibland utan att formellt anklagas för något brott, förekommer men normalt sett inte under mer än några dagar utöver de lagstadgade maximitiderna för gripanden (i princip 3 eller 6 dagar beroende på brottets art). Terroristlagen, som tillkom efter terrorattentaten i Casablanca 2003, ger ordningsmakten befogenhet att hålla personer upp till 12 dagar utan rätt att kontakta familj eller advokat. Misstänkta medlemmar av vad som uppges vara flera terroristnätverk har fängslats de senaste åren. Även personer från den inflytelserika – förbjudna, men tolererade – islamistiska organisationen Al Adl Wal Isane, liksom personer som förespråkar självständighet för Västsahara, har drabbats av godtyckliga gripanden och husrannsakingar.

Marockaner har allmänt sett inte några problem att få pass. Några särskilda reserestriktioner inom landet finns i princip inte.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Det marockanska domstolsväsendet är formellt oberoende men utsätts i realiteten för påtryckningar från politisk nivå och från starka intressegrupper. Korruptionen är utbredd inom rättsväsendet. Trots kritik från

människorättsorganisationer anses rättssäkerheten i Marocko ha förbättrats under senare år. En reformprocess pågår inom rättsväsendet för att stärka skyddet för den enskilde. Brottslagstiftningen håller på att ses över, liksom processlagstiftningen. Kung Mohammed VI gav en stark signal om behovet av att reformera rättsväsendet i sitt tal vid tronfesten i augusti 2009. Han har också vid ett flertal tillfällen inskräpvt vikten av en etiskt högtstående domarkår. Processen påbörjades och fick förnyad impuls i samband med byte på posten som justitieminister i slutet av 2009. Domare och andra företrädare för rättsväsendet utbildas i frågor om mänskliga rättigheter. På senare tid har domare som har kopplats till olika mutaffärer skilts från sina uppdrag.

Åtalade personer tilldelas alltid juridiskt ombud om de inte har eget ombud. Fall som rör brott som kan ge upp till fem års fängelse förs i regel direkt till appellationsdomstol. Processlagen utgår från att varje misstänkt är oskyldig tills motsatsen bevisats. Erkännanden som tvingats fram med våld ska inte tas i beaktande av domstolen. Straffmyndighetsåldern inträder redan vid tolv års ålder. Ungdomar mellan 12 och 16 år kan dömas till ungdomsfängelse medan de som fyllt 16 sätts i vanliga fängelser. Behandling av unga brottslingar, liksom av unga brottsoffer, ska ses över i samband med revideringen av processlagstiftningen. Ordningsmakten är uppdelad i flera olika grenar, inklusive gendarmeriet och olika säkerhetspolisstyrkor. Rivalitet förekommer mellan de olika grenarna, som också följer olika regelverk.

Korruptionen är djupgående i hela det marockanska samhället. Marockos position på Transparency Internationals korruptionslista förbättrades dock under 2010 till plats 85 (från 89 år 2009), vilket emellertid bör jämföras med en 37:e plats år 2000. En institution, Instance Centrale de Prevention de la Corruption ICPC, har inrättats för att bekämpa korruptionen men kan inte sägas ha givit några konkreta resultat hittills. Något system för att skydda så kallade ”whistle-blowers” finns inte.

Enskilda klagomål som rör brott mot de mänskliga rättigheterna kan anmälas – vilket också görs utan problem – till det statliga Conseil Consultatif des Droits de l’Homme, CCDH, som också lägger fram regelbundna rapporter om läget rörande de mänskliga rättigheterna. CCDH har fått uppdraget att i samarbete med ministerier och olika enskilda organisationer sprida kunskap i samhället om mänskliga rättigheter i syfte att förändra de grundläggande värderingarna om dessa. En ombudsmannafunktion (Diwan Al Madhalim) som har uppgift att bland annat vara skiljeman mellan enskilda och myndigheter finns sedan några år. Alla administrativa beslut som går en enskild person emot måste motiveras.

7. Straffrihet

Mellan mitten av 1960- och mitten av 1990-talet (les années de plomb - blyåren) förekom omfattande MR-övergrepp i Marocko. Därefter släpptes de flesta politiskt fängslade personerna och det gjordes ansträngningar för att i viss utsträckning ge skadestånd till drabbade. Kung Mohammed VI tillsatte 2004 kommissionen IER – Instance d'Equité et de Réconciliation (Instansen för rättvisa och försoning) för att utreda de övergrepp som hade skett och för att komma med rekommendationer för att sådana övergrepp inte skulle kunna förekomma igen. Marocko är det enda landet i Mellanöstern- och Nordafrikaregionen som har genomfört ett sådant arbete. Bland annat från EU-håll poängteras vikten av att samtliga rekommendationer i IER:s rapport förverkligas.

Trots ansträngningar att komma till rätta med problemet kvarstår i praktiken straffrihet som fenomen i det marockanska samhället, vilket särskilt tycks gälla högt uppsatta personer och företrädare för ordningsmakten. Detta är en fråga som alltmer lyfts fram och ges hög prioritet av människorättsorganisationer.

Enligt konstitutionen har kungen rätt att bevilja såväl nåd som fullständig straffrihet för straff som utdömts av domstolar över hela landet, vilket görs i samband med religiösa och nationella högtider.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Marockos grundlag skyddar individens rätt att fritt hysa och uttrycka åsikter, dock med vissa begränsningar. Dessa begränsningar gäller främst i fråga om kungen, vissa islamska grundprinciper och det nationella territoriets okränkbarhet (med vilket främst avses Marockos överhöghet över Västsahara). Det talas om ”de tre röda linjerna” som inte får överträdas. Det är dock inte helt klart var gränserna går. Trots detta förs en relativt fri och öppen debatt i marockanska medier kring politiska och sociala frågor som även tangerar de ovan nämnda områdena. Situationen rörande de mänskliga rättigheterna diskuteras, kritiska artiklar och rapporter från såväl nationella som internationella människorättsorganisationer publiceras. Frispråkigheten är störst i den franskspråkiga pressen som i fallande skala följs av arabiskspråkig press, tv och radio.

Men bilden är motsägelsefull och gång efter annan visas att yttrandefriheten har sina gränser. Marocko intar en blygsam 135:e plats på Reportrar utan gränser lista över pressfriheten i världen, vilket är en försämring från 2009 (då man intog en 127:e plats). Myndigheterna (via inrikesministeriet) har rätt att dra in eller neka utgivningstillstånd för publikationer som anses gå över dessa gränser, något som dock inte har skett under senare år. Däremot har enstaka nummer av tidningar censurerats och beslagtogs. Sommaren 2009 drogs en upplaga av

den kritiska nyhetsveckotidningen TelQuel och dess arabiskspråkiga systertidning Nichane in, med anledning av att de hade publicerat en opinionsundersökning om kungen – och detta trots att resultatet får anses ha varit mycket positivt för regenten. Nichane har under 2010 tvingats till nedläggning av ekonomiska skäl sedan starka affärsintressen genomfört en annonsbojkott mot tidningen. Liknande annonsbojkotter har tidigare drabbat andra regimkritiska tidningar. Utvecklingen avseende pressfriheten är det område som ger mest upphov till oro. Enligt presslagen kan journalister straffas personligen med böter och fängelse på mellan tre och fem år. Journalister och media kan också straffas med stöd av terroristlagen. Domstolar har dömt ut skadestånd för förtal som varit så höga att tidningarnas fortsatta existens hotats. Reportrar utan gränser har pekat på ovan nämnda företeelser som det största hotet mot yttrandefriheten i Marocko.

Böcker som är alltför kritiska mot kungahuset eller tar upp andra politiskt känsliga ämnen kan förbjudas från att spridas i landet. Försiktiga bokhandlare undviker enligt uppgift att saluföra även godkända, men kritiska, skrifter. De flesta censurerade böckerna, som är utgivna i Frankrike, har dock lästs av många i Marocko, om inte i sin helhet, så åtminstone via de referat som de mer friskspråkiga tidningarna har tryckt.

Etermedia har länge varit statlig. Efter en lagändring 2006 har flera privata radiokanaler och en TV-kanal börjat sända program. De nya kanalerna domineras främst av musik och sport. Utländska TV- och radiosändningar kan tas emot, främst via de även i slumområdena vanligt förekommande parabolantennerna, som ger tillgång till ett mycket brett utbud av arabiska och västerländska kanaler. I januari 2010 lanserades en tamazigh-språkig TV-kanal. Sändningstillståndet för Al Jazeera har återigen dragits in under året, med motiveringen att rapporteringen var alltför vinklad.

Tillgången till internet ökar kraftigt i hemmen hos de bättre bemedlade och antalet internetkaféer kan räknas i tusentals. Marockanerna är flitiga bloggare, inte minst i politiska frågor. Vissa sajter har ibland blockerats av myndigheterna och operatörerna, men inte under någon längre tid.

Föreningar måste få tillstånd för att bildas, något som för det mesta ges. Vissa islamistiska grupperingar, liksom vissa separatister i Västsahara, har inte fått tillstånd. Demonstrationstillstånd ges oftast, men inte alltid. Demonstrationer är mycket vanligt förekommande och leder allt som oftast till våldsamheter mellan ordningsmakten och demonstranterna.

Islam är Marockos officiella religion, men konstitutionen förespråkar religionsfrihet. Kungen påpekar i sin roll som de troendes hänförelse ofta vikten av respekt för andra religioner (kristendom och judendom). Inga hinder

finns heller att utöva dessa eller andra religioner. Att missionera för att muslimer ska konvertera är straffbart, men tolererades i viss utsträckning fram till början av 2010, då ett antal kristna (främst amerikaner, holländare och kanadensare) utvisades av den anledningen. Marockaner kan inte avsäga sig sin muslimska tro för en annan.

Kontroll utövas över vad som predikas i moskéerna och även om flertalet nya moskéer byggs med privata medel krävs myndigheternas tillstånd i förväg. Myndigheterna har i ökad grad slagit ned mot lokala bönesalar där självutnämnda predikanter förespråkat våld och martyrskap. Fristående moskéer har förts in under statens kontroll.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Marocko är en så kallad exekutiv monarki där regenten utövar både den exekutiva och lagstiftande (genom dekret) makten. Enligt konstitutionen utser kungen premiärminister och flera viktiga ministrar som utrikes-, försvars- och inrikesministrarna. Övriga regeringsmedlemmar måste godkännas av kungen och kan också avsättas av honom. Kungen leder regeringssammanträden, som äger rum med ojämna mellanrum. Han kan också upplösa parlamentet. Kungen tillsätter högre tjänstemän, till exempel cheferna inom försvars- och ordningsmakterna. Som ättling i direkt nedstigande led från profeten Mohammed är kungen också Marockos religiöse och andlige ledare med titeln "de troendes befälhavare" (Amir al Mouminine), en viktig funktion för den i allmänhet djupt troende befolkningen. I den konstitutionellt befästa rollen leder han de lärdes högsta råd (uléma), tillsätter ministern för muslimska frågor som övervakar moskéerna (samtliga statliga) och imamerna. Han är också den enda person som kan avge "fatwas". Detta sätt att förena rollerna som världslig och religiös ledare är unikt i arabvärlden. Kungen är också den enda föreningspunkten mellan stat och religion i Marocko, till exempel är lagstiftningen inte inspirerad av sharia. Kungen har också, personligen och genom närstående, ett mycket stort inflytande i det privata näringslivet, inte minst i företag som tillhandahåller baslivsmedel och basnyttigheter som telefon, vatten och el.

Marocko har ett parlament med två kamrar. Representanthuset (Chambre des Représentants) väljs i allmänna val vart femte år. Rådkammaren (Chambre des Conseillers) tillsätts indirekt genom val i kommunala församlingar, handelskammare och löntagarorganisationer. Parlamentets politiska inflytande är begränsat men har efter valen hösten 2007 fått en mer aktiv opposition, dels genom det islamistiska oppositionspartiet PJD (Parti de la Justice et du Développement), dels genom en partipolitiskt oberoende grupp kring den tidigare biträdande inrikesministern Fouad Al Himma. Det finns över 20 partier i representanthuset. Politiska partier måste registreras hos

inrikesministeriet för att få ställa upp i val. Regeringen under premiärminister Abbas El Fassi samlar flera partier i en koalition.

Kvinnor och män röstar på lika villkor. Kvinnor deltar fritt i det politiska livet men förekommer likväl mycket sparsamt på partiernas listor. Av totalt 325 ledamöter i första kammaren är 34 kvinnor, varav alla utom två dock är invalda på en särskild nationell kvinnolista. Trots särskilda ansträngningar för att få in fler kvinnor i parlamentet vid 2007 års val minskade antalet kvinnor i parlamentet med en ledamot. Den första kvinnliga ministern utnämndes 1998 och idag finns fem kvinnor i regeringen. Marockaner boende i utlandet kan endast rösta på plats i Marocko. Vid 2007 års val, som av EU samt av nationella och internationella valobservatörer bedömdes vara fria och rättvisa, deltog dock endast 37 procent av de som var inskrivna i röstlängderna. I lokalpolitiken var endast 0,5 procent av de valda kvinnor (127 platser). Inför lokalvalen 2009 infördes en kvotering för att öka antalet kvinnor till minst 12 procent (2 822 platser), vilket medförde att kvinnornas andel ökade markant till hela 3 248 platser (12,4 procent). 50 procent av dem är yngre än 35 år och 98 procent valdes för första gången. Ett omfattande arbete för att decentralisera politiska beslut till kommuner och regioner pågår, bland annat med stöd från EU.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Marockos officiella arbetslöshet beräknas uppgå till cirka 10 procent, men är sannolikt högre. Många får sin utkomst från egna jordbruk eller från den inofficiella ekonomin (där också smuggling och narkotikaodling ingår) och ingår därför inte i statistiken. Det finns också en stor arbetslöshet på landsbygden. Kvinnors arbetslöshet är högre än männens. Arbetslösheten bland akademiker är ett växande problem. Minimilönerna är mycket låga i förhållande till kostnadsläget. Tvångsarbete förekommer inte men situationen är svår särskilt för unga flickor som arbetar som hembiträden (petites bonnes) såväl i fråga om minimiålder, skolgång, lön som arbetstider (se nedan under barnens rättigheter).

Rätten till facklig anslutning är inskriven i konstitutionen. Strejkrätten är långtgående och har traditionellt utnyttjats flitigt men det finns en ökad vilja till samförstånd på arbetsmarknaden. Anställningsskyddet är starkt, till exempel krävs godkännande i förväg från myndigheterna för att få hävda arbetsbrist som grund för uppsägning. Avskedade har i många fall framgångsrikt i domstol kunnat driva frågan om skadestånd från arbetsgivaren. Många arbetsgivare går dock runt arbetslagstiftningen bland annat genom att systematiskt låta anställda sluta efter provanställningstiden.

Marocko har anslutit sig till alla den Internationella Arbetsorganisationens (ILO) centrala konventioner, utom konvention nummer 87 om föreningsrätt och förhandlingsrätt. Efterlevnaden brister dock i fråga om förbudet mot barnarbete (se vidare under 15) och icke-diskriminering.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Den offentliga sjukvården är bristfällig, men åtgärder för att förbättra denna vidtas inom ramen för kungens initiativ på det sociala området, INDH (nationella utvecklingsinitiativet), bland annat genom stöd från EU. De flesta läkemedel är subventionerade. De allmänna sjukhusen täcker inte behoven i dagens läge. Privata kliniker av hög standard finns, men är ofta för dyra för genomsnittsmarockanen. Ett normalt läkarbesök kostar cirka 100 marockanska dirham, vilket ska ställas i relation till minimilönen på cirka 2 000 marockanska dirham i månaden. Tillgång till sjuk- och hälsovård är sämst på landsbygden, särskilt för barn- och mödravård. Fyra av tio förlossningar sker utan utbildad sjukvårdspersonal. Antalet läkare beräknas till ungefär 16 000 i en befolkning om 31,5 miljoner. Marockos vaccinationsprogram är kopplat till registrering av nyfödda och har lyckats relativt väl. Noterbart är att färre flickor än pojkar registreras. Dödlighet bland barn under fem år beräknas till 13 procent (2008-2009).

Enligt officiella uppgifter beräknas drygt 25 500 personer leva med hiv/aids. Mörkertalet är dock sannolikt stort. Information om sexuellt överförbara sjukdomar är omfattande och öppen.

12. Rätten till utbildning

Marockos utbildningssystem var länge åsidosatt. Analfabetismen, som är särskilt utbredd bland kvinnor på landsbygden (upp till 75 procent), har minskat under senare år bland de yngre men ligger fortfarande på kring 40 procent för personer över 10 år. På landsbygden har den minskat från 75 procent till ca 55 procent. Skolplikten omfattar sju år. De statliga skolorna är avgiftsfria, men skolböcker och uniform (rock) måste köpas. Klasserna är ofta mycket stora, 50 elever i samma klass är inte ovanligt. Hundratusentals barn mellan 7 och 15 år saknar grundläggande utbildning, antingen har de aldrig varit inskrivna eller så har föräldrarna avbrutit deras skolgång i förtid. Tillgång till skolor i städerna är relativt god och där fullföljer flertalet barn sin skolplikt. På landsbygden är situationen betydligt sämre.

De som har råd väljer oftast att låta sina barn gå i privata skolor. Vissa människorättsorganisationer pekar på den höga analfabetismen som ett av de största problemen vad gäller mänskliga rättigheter i Marocko. Åtgärder vidtas dock från myndigheterna. Inom ramen för det nationella utvecklingsinitiativet INDH läggs en särskild betoning på grundutbildning och innevarande

decennium är utsett till utbildningsdecenniet. Många lokala enskilda organisationer är aktiva inom utbildningsområdet i samarbete med FN:s utvecklingsprogram (UNDP) och Världsbanken. Utbildning om mänskliga rättigheter för lärare, samt för eleverna i gymnasieskolorna utförs både av enskilda organisationer och i statens regi men än så länge i relativt liten omfattning.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Marocko klassas som nummer 114 av 169 länder på UNDP:s välfärdsindex (HDI) för 2010, vilket är en framgång sedan 2007 (127 av 177). Socialt och ekonomiskt tyngs dock Marocko av en rad problem trots omfattande program för utveckling och ett stort bistånd från främst EU. Fattigdomen är utbredd men utvecklingen går åt rätt håll. I början av 2000-talet klassades enligt officiella siffror 6,7 procent av befolkningen som fattig. Idag är motsvarande siffra 3,6 procent, medan den relativa fattigdomen gått från 15,3 procent till 8,8 procent. BNP per capita har ökat och uppgår nu till 4 627 USD. De regionala obalanserna är mycket stora och på landsbygden saknar en överväldigande majoritet tillgång till grundläggande faciliteter som rent vatten och enkel hälsovård. Klyftorna mellan de rikaste och de fattigaste är stora, någon fördelningspolitik i egentlig mening finns inte.

Det av kungen 2005 initierade nationella utvecklingsinitiativet, INDH, syftar till att på allvar bekämpa fattigdomen. Till detta ändamål var avsikten att 10 miljarder marockanska dirham (cirka 8,5 miljarder svenska kronor) att användas under fem år. Staten skulle stå för 60 procent, regioner/kommuner 20 procent och internationella biståndsgivare, bland annat EU, för de återstående 20 procenten. Initiativet administreras av inrikesministeriet. En stor internationell konferens hölls i början av november för att fira femårsdagen av initiativet. Enligt INDH:s presentation har 22 000 utvecklingsprojekt sätts, som kommit 5 miljoner invånare till godo, har skapat cirka 3 400 inkomstskapande aktiviteter och 40 000 arbetstillfällen till en total kostnad av 887 miljoner euros. Initiativet har förlängts för ytterligare en femårsperiod 2011-2015.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Marocko är ett tydligt patriarkaliskt samhälle även om kvinnan legalt sett har en bättre situation än i flera grannländer. En positiv utveckling under senare år är att frågan om kvinnans ställning ges en uppmärksamhet den inte hade tidigare. I media, i den politiska debatten och i det civila samhället förs kampanjer för ökad jämställdhet. Arbetet bedrivs fortfarande främst av en begränsad elit av välutbildade och urbaniserade kvinnor och kan därför inte sägas vara en

massrörelse, men i takt med att kvinnliga förebilder lyfts fram finns hoppet om en bredare samsyn. En viktig symbol är att kungens gemål prinsessan Salma har en aktiv företrädarroll under egen titel (Lalla = prinsessa), eget namn och mycket modern klädsel, till skillnad från sin svärmor, som benämndes "prinsmodern" och ytterst sällan förekom i officiella sammanhang. Andra viktiga förebilder – ministrar, företagsledare, idrottsstjärnor – finns också.

År 2004 infördes en ny familjelagstiftning, Moudawanan, som formellt sett innebar en stor förändring på familjerättens område. En uppföljning som justitieministeriet har utfört i syfte att skynda på genomförandet av lagen, visar dock att de nya bestämmelserna fortfarande inte alltid följs som avsett. Vissa familjedomstolar beslutar om mer långtgående undantag från lagen än vad som var meningen, till exempel genom att i större utsträckning än vad som var lagstiftarens mening tillåta flickor yngre än 18 år att ingå äktenskap eller att möjliggöra månggifte.

Nästan samtliga socioekonomiska indikatorer pekar fortfarande på att de marockanska kvinnornas situation är sämre än männens: högre analfabetism, färre flickor inskrivna i skolan, färre kvinnor med högre utbildning, lägre löneläge och sämre möjligheter att göra karriär. Kvinnors arvsrätt förblir endast hälften av männens. Icke-muslimska kvinnor har ingen arvsrätt efter sina (muslimska) män. Kvinnor är underrepresenterade på beslutande positioner både inom politik och näringsliv. Åtgärder för att stärka kvinnans ställning vidtas från statens sida, bland annat inom ramen för det nationella utvecklingsinitiativet INDH.

Först sex år sedan Moudawan trädde i kraft har det under 2010 beslutats att den familjesolidaritetsfond som stipulerades i lagen ska träda i kraft från 1 januari 2011. Det är i princip en försörjningsbidrag till skilda kvinnor, vars män inte betalar underhåll till hustru och barn. 500 miljoner dirhams (cirka 450 miljoner SEK) har avsatts för 2011. Avsikten är att den på längre sikt ska utökas och även gälla till exempel för obemedlade änkor.

Hustrumisshandel uppges vara vanligt förekommande men anmäls sällan, eftersom detta uppfattas vara en privat fråga. Större uppmärksamhet har dock givits åt problemet under senare år och frågan debatteras öppet i pressen. Familjeministeriet har tidigare i samarbete med andra myndigheter och FN:s utvecklingsfond för kvinnor (UNIFEM) bland annat öppnat en jourtelefon för kvinnor som utsatts för våld. Skyddade boenden har inrättats och ett lagförslag avseende våld inom äktenskapet är långt framskridet. Även om lagstiftningen för att skydda kvinnor finns på plats är det långtifrån självklart för en kvinna att anmäla sin man. Våld mot gravida kvinnor ska straffas extra hårt.

Våldtäkt eller sexuella övergrepp straffas också hårt enligt marockansk lag, men den sociala stigmatisering som följer av övergreppen gör att många offer inte anmäler. Likaså riskerar en kvinna som anmäler en våldtäkt att själv straffas för sexuella relationer utanför äktenskapet (ett brott som kan ge fängelse), eller för prostitution om hon inte kan uppfylla de mycket stränga beviskrav som finns vid en våldtäkt (i princip att det finns tillförlitliga vittnen). En våldtäktsman som gifter sig med den våldtagna slipper straff, något som ibland används av föräldrar som på så sätt anser sig rädda dotterns och familjens ära. Hedersvåld förekommer, dock sällan i form av mord. Sexuella trakasserier (såväl fysiska som psykiska) kan straffas med fängelse eller böter.

Det finns en stark stigmatisering av ogifta mödrar, åtminstone i delar av samhället. Detta leder till att många ogifta mödrar stöts bort av sina familjer. Många nyfödda barn överges.

Prostitution är förbjudet enligt lag men är vanligt förekommande i städerna och omfattar såväl män som kvinnor, minderåriga som vuxna. Myndigheterna har under året ingripit i fall som främst rört omyndiga pojkar. Koppleri leder sällan till åtal. Handel med kvinnor, där många marockanskor förs till Europa eller Mellanöstern, utgör ett problem. Marocko är även ett transitland för människohandel från övriga Afrika och Asien. Regeringen ser allvarligt på situationen och söker finna lösningar, men resurserna är bristfälliga. Det stöd som erbjuds offren är litet. Vissa enskilda organisationer arbetar med stöd till drabbade.

Genom en lagändring av medborgarskapslagstiftningen 2007 diskrimineras kvinnor inte längre vad gäller möjligheten att föra vidare sitt medborgarskap till sina barn (då fadern har ett annat medborgarskap). En retroaktiv möjlighet att få marockanskt medborgarskap genom modern har också införts.

Preventivmedel är tillåtna. Abort är förbjudet men utförs både av kvalificerade läkare och andra. En försiktig debatt om abortfrågan pågår. Det finns inga uppgifter om att kvinnlig omskärelse skulle förekomma i Marocko.

15. Barnets rättigheter

Barnens situation i Marocko präglas av att landet är fattigt, med bristande skolgång och barnarbete som följd. Många barn, enligt uppgift upp till 10 procent, registreras inte i folkbokföringen (främst flickor på landsbygden och barn som fötts utom äktenskapet) vilket gör att de senare i livet kan få svårt att bevisa sin identitet och ålder.

Minimiåldern för arbete är 15 år, men det är inte ovanligt att barn mellan sju och 14 år arbetar, främst inom jordbruket och som hembiträden. Det är vanligt att barn (i regel flickor) i låg ålder arbetar som hemhjälp i utbyte mot mat och

logi. Dessa ”petites bonnes” tvingas ofta leva under mycket svåra villkor. Misshandel och sexuella övergrepp förekommer från arbetsgivarnas sida. Ett lagförslag har lagts fram för att förbjuda anställning av ”petites bonnes” under 15 år. Antalet gatubarn, som ofta tvingas till prostitution, uppges öka. Hem för övergivna barn finns (oftast barn födda utom äktenskapet), men drivs nästan helt av enskilda organisationer med små resurser. Myndigheterna gör numera, efter påtryckningar från enskilda organisationer, ansträngningar för att gripa pedofiler (främst utländska turister).

Barnaga är tillåtet och förekommer också i skolorna, men allmänheten, media och myndigheter reagerar starkt på fall av grov misshandel av barn. Straffmyndighetsåldern inträder vid 12 år och sedan några år finns särskilda ungdomsfängelser för barn mellan 12 och 16. Barnsoldater förekommer inte. Barnens utsatta situation uppmärksammas och flera ministerier driver tillsammans med enskilda organisationer program för att förbättra situationen, men resurserna är mycket begränsade. Det nationella utvecklingsinitiativet INDH innehåller åtgärder för att förbättra barnens situation, särskilt för att stärka grundskoleutbildningen.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Arabiska är det officiella språket i Marocko, men mellan 30-40 procent av befolkningen har någon av de tre berberdialekterna som modersmål. Under tiden efter självständigheten 1956 förnekades i viss mån det berbiska arvet eftersom det ansågs ha sina rötter i en förislamisk kultur. Berbiska namn på städer och byar arabiserades och undervisning på berberspråk (tamazigh) motarbetades. Under senare år detta förändrats. Ett kungligt institut för den berbiska kulturen har inrättats och ett särskilt skriftspråk för tamazigh har utvecklats. Undervisning i tamazigh sker i något hundratal skolor. Det finns en TV-kanal som sänder på tamazigh sedan januari 2010. Arabiskan och franskan dominerar fortfarande.

Kristna och judar kan öppet utöva sin religion. Uppskattningsvis finns i Marocko ungefär 25 000 kristna och 5 000 judar. Kyrkor och synagogor finns, liksom särskilda judiska domstolar som dömer enligt särskild judisk familjerätt. Biblar kan säljas på samtliga språk utom arabiska.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Homosexuella handlingar är förbjudna enligt lag och straffas med böter upp till motsvarande 1 000 svenska kronor, eller fängelse mellan sex månader och tre år. I praktiken finns en tolerans i samhället under förutsättning att man iakttar diskretion. Såväl utländska och marockanska personer lever i homosexuella relationer i Marocko, åtminstone i de större städerna och på turistorter. I stora

delar av samhället finns dock en stark stigmatisering kring homosexuella, bisexuella och transpersoner (HBT-personer). Det finns inte några uppgifter om någon aktiv förföljelse från myndigheternas sida gentemot homosexuella. De personer som har lagförts för homosexualitet de senaste åren är nästan uteslutande personer som har gjort sig skyldiga till övergrepp på barn eller som har anlitat minderåriga prostituerade. Islamistiska krafter har dock förföljt homosexuella.

Under året lanserades den första tidningen, Mithly (homosexuell), för homosexuella i Marocko. Den utkom dock endast i få nummer och i få tryckta exemplar och distribuerades inte fritt i tidningskiosker, men den finns på webben. Bakom tidningen stod en av grundarna för organisationen Kif-Kif (likadan) som tillkommit för att ta tillvara och driva HBT-personers rättigheter.

18. Flyktingars rättigheter

Marocko har ratificerat 1951 års flyktingkonvention och 1967 års protokoll, men någon nationell asylprocedur finns inte. FN:s flyktingkommissariat (UNHCR), som fick en rättslig status i Marocko först från 2007, har i stället gjort bedömningar rörande flyktingstatus. De marockanska myndigheterna tolererar att personer, som givits flyktingstatus av UNHCR, vistas tillfälligt i landet, men de får inga uppehållstillstånd. Principen att ingen får återsändas till ett område där han eller hon har välgrundad fruktan för att råka ut för förföljelse eller omänsklig behandling tillämpas. Relativt få flyktingar söker fristad i landet. Marocko är framför allt ett transitland för tusentals personer från söder om Sahara, som – liksom många marockaner – försöker ta sig till Europa i jakt på ett bättre liv. Många av dem befinner sig illegalt i Marocko under kortare eller längre tid och har på senare år kommit att utgöra ett allt större socialt problem. Intensiva förhandlingar mellan EU och Marocko förs kring ett återtagandeavtal, dock utan framgång hittills. Marocko erkänner inte något återtagandeansvar i fråga om tredjelandsmedborgare. EU ger betydande bistånd för att stärka Marockos gränskontroller.

19. Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Antalet funktionshindrade i Marocko uppskattas enligt officiell statistik till cirka 1,5 miljoner eller 5 procent av befolkningen, andra beräkningar pekar på att antalet kan vara så högt som 3 miljoner. Situationen för dem med ett eller flera funktionshinder är svår. Trots statliga försök att i högre grad integrera funktionshindrade i samhället beror de funktionshindrades situation i hög grad på privata initiativ. Tidigare tabun kring funktionshindrade tycks vara på väg att försvinna och deras situation uppmärksammas numera i media. Ett fåtal dagcentra och skolor för fysiskt funktionshindrade finns i några av de större städerna men dessa får ännu inget statligt stöd utan är helt finansierade av medel från föreningar och donationer från företag och privatpersoner.

Marocko ratificerade konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2009 (en av de rekommendationer som accepterades vid FN:s periodiska översyn 2008).

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

En öppen dialog mellan frivilligorganisationerna och statliga myndigheter förekommer och ökar i omfattning. Människorättsorganisationerna uppger att de kan bedriva sitt arbete fritt, även om det förekommer att demonstrationer inte ges tillstånd. Uppmärksamheten för människorättsorganisationernas arbete i media är stor och en fri och öppen debatt om mänskliga rättigheter pågår ständigt. De äldsta och viktigaste organisationerna är: Association Marocaine des Droits de l'Homme (AMDH) grundad 1979 och Organisation Marocaine des Droits Humains (OMDH) grundad 1988. Även internationella organisationer finns i landet, såsom Amnesty International, som etablerade sig 1998 i Marocko, samt Transparency International.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

Inom ramen för associationsavtalet mellan EU och Marocko förs en regelbunden dialog om mänskliga rättigheter. Marocko är det land i Mellanöstern- och Nordafrikaregionen, med vilket ett sådant arbete har hunnit längst. Sedan Marocko 2008 fått ställning som "statut avancé" inom EU-samarbetet behandlas frågorna regelbundet i en underkommitté för de mänskliga rättigheterna, demokratisering och styrning ("droits de l'homme, democratisation et gouvernance"). Som en del av grannskapspolitiken (ENP) har EU också stött ett stort antal projekt för mänskliga rättigheter i Marocko. Stöd har bland annat givits till översyn av brottslagstiftningen, den nationella planen för mänskliga rättigheter och till uppföljningen av IER:s arbete. Andra, mer traditionella, biståndsprojekt bidrar till att stärka åtnjutandet av de ekonomiska och sociala rättigheterna. Ett centrum för dokumentation och utbildning har inrättats med stöd av FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter, OHCHR. Sida har bidragit till utbildning om mänskliga rättigheter av domare samt till en studie om rättssystemen i de södra och östra Medelhavsländerna. Inom ramen för Raoul Wallenberg-institutets regionalprogram "Building Human Rights Knowledge and Resources in the Middle East and North Africa", med stöd av Sida, förekommer samarbete och aktiviteter tillsammans med juridiska institutionen vid Hassan II-universitetet i Casablanca, NGO:s (non-governmental organization) och myndigheter (inklusive CCDH) i Marocko, bland annat en workshop om mänskliga rättigheter i Casablanca i november 2010.